

За ред. акад. М. Г. Жулинського. Київ : Либідь. 2006. С. 414–442.

3. Медвідь Н. Мова соціально-психологічної прози як джерельна база лінгвокультурологічного дослідження // Філологічні науки : Збірник наукових праць. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка. 2008. С. 92–97.

4. Мирний П. Твори у 7-ми томах. Т. 3 / Передм. І. Пільгука. Київ : Наукова думка. 1969. 524 с.

5. Сиваченко М. Корифей української прози. Київ : Наукова думка. 1967. 214 с.

6. Сізова К. Особливості зображення людини у творах Панаса Мирного // Філологічні науки: Збірник наукових праць. Суми : СумДПУ ім. А.С. Макаренка. 2007. №2. С. 72–77.

7. Черкаський В. Вивчення творчості Панаса Мирного : Посібник для вчителів. Київ : Радянська школа. 1983. С. 30–173.

8. Черкаський В. Художній світ Панаса Мирного. Київ, 1989. 351 с.

Ільченко Яна – студентка 3 курсу факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Наукові інтереси: українська романістика початку ХХ століття.

Анастасія Бурчак

Наук. керівник – к. філол. н., доц. Ткаченко В. І.

ІСТОРИЧНА ТРАГЕДІЯ У П'ЄСІ «САВА ЧАЛИЙ» І. КАРПЕНКА-КАРОГО

Актуальність статті обумовлена потребою дослідити феномен зради та відступництва. Її диктує

сьогоднішня реальність, де ігнорування цими питаннями веде до форм взаємовідносин, до конфліктів, що знекровлюють суспільне й приватне життя людини.

Історична драматургія є неординарним і самобутнім явищем, що відтворює важливі для народу історичні події. Головними героями завжди виступають видатні історичні особи. Сюжет будується на документальних фактах, художній вимисел допомагає «оживити» картини минулого життя [4, с. 209].

Тому не дивно, що нас цікавить те, як розв'язується проблема зради в українській історичній драмі кінця ХІХ ст., зокрема в п'єсі І. Карпенка-Карого «Сава Чалий», яка завершила розвиток історичного жанру і стала вершинним твором драматурга. В основу трагедії «Сава Чалий» покладено українську пісню, в якій народ запламував Саву як зрадника батьківщини і прославив мужнього патріота Гната Голого. І. Карпенко-Карий, працюючи над твором, вивчив історичні матеріали про соціальні відносини того часу, усвідомив ставлення народу до зрадників.

Драматург не став на шлях ідеалізації історичного минулого України, на який збивалися його попередники і сучасники. У «Саві Чалому» розкрито класові суперечності в українському суспільстві першої половини ХVІІІ ст., показано непримиренність інтересів двох ворожих соціальних сил – панів і селян. Гнобителями народу виступає не тільки польська шляхта, а й українська козацька старшина. Запорожець, що втік із Січі і приєднався до повстанців-гайдамаків, каже: «Голота січова поривається до нас, так старшина придержує, вона поспільству не сприяє, бо і сама б по-панськи жить хотіла» [3, с. 349].

У ряді сцен, на основі історичних документів, драматург майстерно створив картини народного горя і цим вмотивував той гнів, з яким селяни йшли в гайдамаки і мстили своїм національним ворогам. І. Карпенко-Карий правдиво показав нескореність народу, його стійкість і

незламність у боротьбі проти своїх гнобителів. Повстанців не страшать ні жакливі тортури, ні люта смерть на палі.

Центральна колізія трагедії – народні маси – Сава Чалий. Усі дійові особи групуються відповідно до цієї колізії: на одному боці представники гайдамаків та Гнат Голий, на іншому – Сава і ті сили, що його підтримують і з якими він пов'язує свою подальшу долю.

Сава показаний у зіткненні з вищою силою, якою в цьому разі була неминучість розв'язання класових суперечностей шляхом боротьби. Суперечність між об'єктивно-історичною приреченістю справи героя і щирою вірою в її справедливість становить непереборну трагічну суперечність його долі. Сава прагнув примирити непримиренне: *«Замір великий, як дим в повітрі, розлетівся! Замість війни – безладний рух піднявся знову; біля стерна став Гнат Голий, чоловік без жодної освіти, і поведе братів на страту, а край – на певну гибель!»* [2, с. 317].

Моральна активність Сави зримо об'єктивується в тій важкій ситуації, коли герой за екстремальності самих умов, у яких він опинився, немає змоги уникнути настійної необхідності вибору, що може бути лише однозначним – або на користь добра, або на користь зла. Однак трагічність цього вибору полягає в тому, що вибирати доводиться не між добром і злом, а між більшим і меншим злом, коли це диктується не тільки самою ситуацією, а й відсутністю абсолютного в самому добрі. І в цьому разі Сава стикається ще й з проблемою різних ступенів добра і зла, коли в реальній практиці менше зло починає виступати як добро: *«Не проти народу я воюю, а проти гайдамак; народові ж бажая миру і спокою...»* [2, с. 345].

Гайдамаки показані не для фону, на якому виділялися б Сава і Гнат; вони мають індивідуальні риси й ідейне навантаження в сюжеті твору. Наприклад, Медвідь і Грива – найближчі друзі й порадики Гната – або гайдамака без імені й прізвища, який під час допиту коронним

гетьманом Потоцьким проявляє такий героїзм, сміливість, витримку, мужність, що наводить жах на польських магнатів. Цей безіменний гайдамака виступає як уособлення нездоланної сили народу, про яку із заздрістю говорить шляхтич Шмигельський: «З таким народом можна весь світ покорити!» [3, с. 364].

У зображальній площині твору апробовано ідею поєднання народно-визвольного повстання з гуманістичними цінностями. Сава Чалий – лицар з широким кругозором, зі своїми шляхетними уявленнями про честь і гідність, прагне воювати, не переступаючи межі в неминучому кровопролитті, за якою національні та класові інтереси неодмінно вступили б у суперечність із загальнолюдською мораллю.

Сава з гіркою зауважує: *«О ненько, моя рідна Україно! Невже ж тобі судилося весь вік топить своїх синів у братній крові, палить і нищить все вогнем затим, щоб, утопившись і потерявши діток славних, ти надівала знов ярмо і тяжко знов під ним стогнала...»* [2, с. 318].

Той народ, якого Голий вів на боротьбу з ворогом, поступово перетворюється на збіговисько гайдамаків, яких уже не вабить хліборобська праця, домашній сімейний затишок. Розуміючи безвихідь подальших дій, спрямованих на нищення людського в людині, Сава не може байдуже спостерігати за ситуацією, пропонує свій план: перечекати, зібратися на сили, добре озброїтися, а вже потім *«...візьмемо верх, – тоді усіх панів заставим поважати нашу віру, дати суд і пільги посполитим!»* [2, с. 313].

Проте розум, затьмарений жагою помсти, смерті, нездатен тверезо подивитися на дійсність, і Сава залишається сам. Це – найважливіший момент трагедії, розрив з народом – головна причина, яка приводить Чалого до ворожого табору, згодом – до загибелі.

І. Карпенко-Карий намагався бути чесним у змалюванні свого героя, підкресливши велику трагедію особистості, яка, опинившись у критичній ситуації, на мить

втратила себе. Вічне «бути чи не бути» постало з усією безповоротністю, глухий кут настільки глухий, що психіка Сави, захищаючись, переводить думки в площину особистого: «... повернув би я своє життя на мирне, тихе господарство» [2, с. 307] разом із шляхтянкою Зосею. Герой твору приречений на моральне випробовування, коли людині доводиться платити за свій вибір свободою, здоров'ям, а часом і самим життям.

Утім, І. Карпенко-Карий сказав своїм твором й інше: трагедія Сави Чалого – це ще й індивідуальне зображення тих трагічно-кривавих суперечностей самої історії, які нерідко не мають ідеально позитивних розв'язок [1, с. 59]. Перейшовши на бік шляхти, щоб «рятувати Україну від гайдамацької руїни», Сава поставив себе у безвихідне становище, гайдамацької руїни», яке призвело його до неминучої зради і закономірної трагічної загибелі.

Отже, трагедія «Сава Чалий» є найвищим надбанням історичної драматургії. В цьому творі автор досяг на диво глибокого поєднання історичної правди з винятковою художньою майстерністю. І. Карпенко-Карий не просто засуджує зраду; Сава Чалий зраджує своє, духовно несвідоме військо, щоб зробити його свідомішим, прищепити моральність, і не його вина, а швидше, його біда, що народ не зрозумів свого ватажка.

Уроки трагедії І. Карпенка-Карого, її злободенність полягають насамперед у тому, що і в момент її написання, і пізніше, навіть в наш час, вона закликає до єдності народу, до єдності ватажка і мас. Трагедія, звертаючись до всіх нас, навчає обдумувати кожен свій крок і вчинок, нагадує, що невважені дії можуть призвести до горя, нещастя, до невідворотного кінця.

Література

1. Авраменко О. Українська література : Підручник для 10 класу загальноосвітніх навчальних закладів (рівень стандарту, академічний рівень). Київ : Грамота, 2010. 280 с.

2. Карпенко-Карий І. Драматичні твори / Вступ. ст., упоряд. і приміт. Р. Пилипчика; Ред. С. Зубков. Київ : Наук. думка, 1989. 608 с.

3. Майстер драми : Драматичні твори І. Карпенка-Карого : Навч. посіб. Упоряд. А. Чічановського; передм. Л. Дем'янівської. Київ : Грамота, 2004. 496 с.

4. Працьовитий В. Українська історична драматургія : навчальний посібник. Львівський національний університет ім. І. Франка. Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2009. 209 с.

Бурчак Анастасія – студентка 3 курсу факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Наукові інтереси: Українська драматургія II половини XIX століття.

Анна Ворона

Наук. керівник – к. філол. н., доц. Ткаченко В. І.

«ФІЛОСОФІЯ БОЛЮ» У ЗБІРЦІ І. ФРАНКА «ЗІВ'ЯЛЕ ЛИСТЯ»

Поетичний таланти Івана Франка розкривався поступово, але системно. З появи перших віршів збірки «Баляди і розкази», завершуючи останньою, він шукав свого стилю, слова, читача. На думку Б. Тихолоза, «Зів'яле листя» (1896) належить до визначних шедеврів поетичної творчості І. Франка [1, с. 11–12]. Згідно з поширеним уявленням, «Зів'яле листя» – найперше книга любовно-еротичної лірики. Отже, «книга з виразною емоційною домінантою, феномен чистої поезії» [1, с. 12–13]. **Актуальність** статті обумовлена потребою виокремити філософські мотиви в інтимній ліриці І. Франка.